

Stockholms Universitet

Institutionen för socialt arbete:

Socialhögskolan

Mångkulturella inriktningen 2005-05-23

Påbyggnadskurs inom socialt arbete med inriktning mot mångkulturalism, 20 p.

Delmoment: C – uppsats, 10 p.

Handledare: Astrid Schlytter

Författare: Sheimaa Abbas, M7.

FEMINISM OCH MÅNGKULTURALISM

En fallstudie om motsättningar mellan
individrättigheter och grupprättigheter

Titel: Feminism och mångkulturalism. En fallstudie om motsättningar mellan individrättigheter och grupprättigheter.

Författare: Sheimaa Abbas

Abstract

Hedersrelaterat våld och praktiserandet av traditioner som arrangerade äktenskap och polygami har aktualiserat diskurser rörande erkännande av kulturella divergenser i en rad västliga länder. Studiens syfte är att belysa ståndpunkter i diskursen som rör kvinnors individuella rättigheter och gruppens rättigheter i ett mångkulturellt sammanhang vilket sker ut ett textanalytiskt perspektiv samt ur det levda livets. Jag utgår från filosofen Martha Nussbaum teori om mänskliga funktionsförmågor och definition av mänskliga rättigheter. Jag har analyserat två aktörers texter i diskursen, Susan Moller Okin (förespråkar individrättigheter) samt Charles Taylor (förespråkar grupprättigheter). Studiens centrala fråga samt övergripande frågeställningar är:

Vad är mänskliga rättigheter?

- ur det filosofiska perspektivet,
- ur Taylors respektive Okins ståndpunkter och
- ur det levda livets?

Jag har intervjuat en kvinna, från en annan kulturell kontext än den svenska, om hennes valmöjligheter och handlingsutrymme. Jag kom fram till att Okins perspektiv överensstämmer med Nussbaum angående huruvida individens rättigheter skall ges företräde framför gruppens preferenser, vilket de bör enligt min analys, medan Taylor står längre ifrån och i vissa avseenden går helt emot Nussbaums teori.

Keywords:

Mänskliga rättigheter Förmågor Individ Grupp/Familj

Innehållsförteckning

<u>1. Introduktion</u>	s. 4
1.1. Bakgrund och kunskapsintresse	s. 4
1.2. Syfte och forskningsdesign	s. 6
1.2.1. Frågeställning	s. 7
1.3. Avgränsningar	s. 8
1.4. Begreppsförklaringar	s. 8
1.5. Disposition	s. 11
<u>2. Teori</u>	s. 11
2.1. Nussbaums teori om rättigheter	s. 11
<u>3. Metod</u>	s. 16
3.1. En samhällsvetenskaplig textanalys	s. 16
3.1.1. En kvalitativ fallstudie	s. 17
3.1.2. Teori om minimirättigheter och den...	s.18
3.1.3. Transkribering och tillvägagångssätt vid...	s. 19
3.2. Metodologiska resonemang	s. 20
3.2.1. Analysmetod	s. 20
3.2.2. Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet	s. 21
<u>4. Resultat</u>	s. 22
4.1. Resultat, delstudie 1	s. 22
4.1.1. Okin och Taylor	s. 22
4.2. Resultat, delstudie 2	s. 25
4.2.1 Nawal	s. 26
4.2.2. Nawals förmågor	s. 30
4.2.3. Individen, gruppen och Nawal	s. 32
<u>5. Diskussion</u>	s. 36
5.1. Anknytning till socialt arbete och generell diskussion	s. 36
<u>6. Referenser</u>	s. 38
<u>7. Bilaga - intervjuguide</u>	s. 40

1. Introduktion

1.1. Bakgrund och kunskapsintresse

Hedersmord och hedersrelaterat våld, liksom praktiserandet av traditioner som arrangerade äktenskap och månggifte, har i en rad västliga länder, som Frankrike, Storbritannien, USA, Norge och Sverige aktualiserat diskurser rörande erkännande av kulturella divergenser. Med diskurs avser jag filosofen Agnes Heller's andra kulturbegrepp: *The second concept of culture identifies culture with cultural discourse. In the spirit of this concept, a "cultivated" or "cultured" person is not a person who writes poems or paints pictures, but a person who has taste in poetry or in painting, who can talk about them intelligently, and in whose life reading, listening, and watching products of high culture occupies a pride of place/.../ Cultivated discourse goes on in many places, both public and private. It is the culture of conversation. Conversation is the kind of discourse that is informal, that aims at nothing other than the exchange of ideas and interpretations, and is, in this sense, an end in itself. It is a kind of discourse from which no conclusions need to be drawn, neither in theoretical nor in practical terms. In a conversation, opinions either clash or support one another; no consensus is intended/.../ The constant waves of discussion, the exchanges of opinions, embedded the dynamics of modernity deeply into the everyday life of the circle of learned elite. Critique animated the culture of discourse; it became its necessary element.*¹

Diskurser har i stort förts av intellektuella i USA där synen på mångkulturalism, feminism och det som pågår på fältet har diskuterats. En av de centrala diskurserna rör förhållandet mellan kvinnors individuella rättigheter och gruppens rättigheter, där återkommande begrepp är mångkulturalism, autonomi, mänskliga rättigheter och feminism. Att kvinnor ska bli betraktade och bemötta som autonoma personer kan te sig för många som en självklarhet, men det har länge funnits en förståelse och tolerans för hur människor lever inom andra kulturer fastän dessa kan vara klart förtryckande mot kvinnorna i gruppen. Även i Sverige har fallet varit så, dessa tankar uttrycks tydligare och med underbyggande material i rättssociologen Astrid Schlytters bok *Rätten att själv få välja* om hur socialtjänst samt lag inte har sett till utsatta invandrarflickors säkerhet, utan istället har familjens/gruppens kulturella övertygelser getts företräde.²

¹ Heller, 1999 s. 128 - 129

² Schlytter, 2004

Denna diskurs har förts i Nord-Amerika sedan mitten av 1990-talet med aktörer som Charles Taylor, Martha Nussbaum, Agnes Heller, Susan Moller Okin, Will Kymlicka, Nancy Fraser, Seyla Benhabib mm. När det gäller den ovan nämnda diskursen, använder jag mig av statsvetaren och filosofen Benhabibs karakteristik av debatten. Benhabib menar att *kultur har blivit en allmänt utbredd synonym för identitet, något som markerar och åtskiljer identiteter*.³ Benhabib trakterar kring jämlikhet och mångfald och menar att *så länge mänskliga samhällen och kulturer har samspelat och jämfört sig med varandra har kvinnors och barns ställning och sexualitetens, äktenskapets och dödens ritualer intagit en särskild plats i den mellankulturella förståelsen/.../ Det bör således inte komma som någon överraskning att ställningen för den privata sfären, som grovt sett omfattar kvinnor och barn och regleringen av sexualitet, födelse och död, leder till några av de bittraste och mest söndrande kulturella striderna också i våra dagar. När olika kulturella grupper samspelar med varandra känns kulturklyftorna djupast längs de gränser som skiljer den offentliga sfären från den privata*.⁴

Benhabib påpekar dels hur begreppet identitet används för att legitimera föreställningen om gruppens överordnade roll, dels att denna gruppidentitet är som starkast vad gäller familj, barn och kvinnor. Sett ur ett maktperspektiv, att de normer som styr i samhällen och olika kulturer avgörs av män - vilket tillhör min förförståelse - är det män som har gjort kvinnor till bärare av mäns kulturella identitet, till den kulturella gränsmarkören. Män har genom tiderna, utgått ifrån sig själv som det normerande, det goda, det sköna, det förnuftiga. Det normerande beslutar huruvida en kvinna är god, ärbär, hedervärd, fin, attraktiv.

Det är av vikt att nämna den sidan av debatten som menar att de feministiska idéerna som strålar från "väst" är av omyndigförklarande karaktär och att de påstår sig veta vad som är bäst för kvinnor i hela världen samt vilka rättigheter varje kvinna bör uppbära; det begreppet som socialantropologen Tordis Borchgrevink väldigt målande kallar för tvång till frihet eller rätt till träldom.⁵ Är det inte så att västerländska feminister i sann kolonialism försöker tvinga sina värderingar på kvinnor världen över och när dessa gör verbalt motstånd viftas de bort med förklaringen att de är förtryckta? Det vore fel att påstå att många kvinnor inte vet vad som är bäst för dem, däremot vore det rätt att för alla kvinnor presentera möjligheternas och förutsättningarnas skepnad ifall de skulle ha samma rättigheter som män. Att sedan i sann fri anda få välja bort dessa rättigheter vore upp till var och en, oavsett hur märkligt det sedan

³ Benhabib, 2004 s. 19

⁴ Ibid. s. 113, 114

⁵ Borchgrevink, 2003

skulle te sig i mångas ögon. Detta förutsätter dock att kvinnan är fri att välja just ”frihet” eller ”träldom”, vilket oerhört många inte är.⁶

1.2. Syfte och forskningsdesign

Syftet är att belysa ståndpunkter i den ovan nämnda diskursen (kvinnors individuella rättigheter och gruppens rättigheter i ett mångkulturellt sammanhang), framförallt innehållet i principen om alla människors rätt till ett människovärdigt liv, vilket sker ur ett textanalytiskt perspektiv och ur det levda livets. Diskursen har såväl filosofiska som mer politisk och pragmatiska utgångspunkter och nivåer. Förutom en analys av diskursens innehåll ur dessa båda granskas de olika ståndpunkterna i den utifrån "det levda livets nivå". Med andra ord knyter jag analysen av diskursen till alla dessa tre nivåer: den filosofiska, den politisk/pragmatiska och det konkreta livets. Jag granskar argumenten i två ofta omnämnda bidrag i diskursen, nämligen Taylors åsikt om minoritetsgruppers rättighet till erkännande av deras kulturer, och Okins perspektiv på individens suveränitet framför gruppens kulturella preferenser och krav på respekt och rättigheter. Detta gör jag med utgångspunkt i ett filosofiskt arbete, nämligen Nussbaums teori om centrala mänskliga funktionsförmågor. Denna filosofi är baserad på vad som kan räknas som det gemensamt mänskliga och förutsättningarna för ett mänskligt liv. Den centrala frågan och studiens övergripande frågeställningar är:

Vad är mänskliga rättigheter?

- *ur det filosofiska perspektivet,*
- *ur Taylors respektive Okins ståndpunkter och*
- *ur det levda livets?*

Det levda livets nivå används både för att illustrera och som sätt att förstå och analysera ståndpunkter i diskursen. I denna del har jag tagit fasta på Benhabibs analys av familjen som särskild kulturell gränsmarkör och kompletterat Nussbaums teoretiska ram med en teori om minimirättigheter baserad på sociologen Rainer Bauböcks uppfattning om den privata sfären som presenteras nedan.

⁶ Nussbaum, 2002

Jag har definierat mitt forskningsproblem; motsättningarna mellan individrättigheter och grupprättigheter och vilket som bör ges företräde. Efter definieringen måste jag avgränsa mig till den enhet som ska analyseras. I mitt fall är det att testa argument från båda lägren på en reell kvinna. Min undersökning blir då en fallstudie när jag beslutade mig för att exemplifiera med hjälp av min informant. Efter att ha bestämt analysenheten skall jag kunna svara på vad det är jag vill kunna säga något om när studien är klar.⁷

Eftersom jag belyser en generell problematik - motsättningarna mellan individrättigheter och grupprättigheter - både ur ett övergripande, diskursivt, perspektiv och ur en konkret och specifik situation, kan studien som helhet sägas vara ett fall av den generella problematiken. I denna mening kan studien karakteriseras som en fallstudie, vilket inte är det samma som fallstudie i meningen att man studerar ett ärende eller en händelse. Sharan B. Merriam är professor i pedagogik och beskriver fallstudiemetoden som ett tillvägagångssätt *att skaffa sig djupgående insikter om en viss situation och hur de inblandade personerna tolkar denna. Fokus ligger på process snarare än på resultat, på kontext snarare än på specifika variabler och på att upptäcka snarare än att bevisa.*⁸ En typ av fallstudier är vad Merriam kallar värderande fallstudier då man vill beskriva, förklara och bedöma företeelsen. Bedömningen är det slutgiltiga resultatet av en utvärdering och kan komma till stånd utifrån den tillhandahållna informationen. Jag har använt mig av denna modell.

Inom ramen för denna forskningsmodell gör jag, som nämnts, två studier, en diskursanalys och en analys av en persons berättelse om sitt liv. Jag använder därför två olika metoder, vilka jag presenterar närmre under metod avsnittet.

1.2.1. Frågeställning

Med utgångspunkt i Nussbaums definition om mänskliga rättigheter och teori om centrala mänskliga funktionsförmågor, tar jag upp följande frågor:

- *Är mänskliga rättigheter enbart en individuell angelägenhet eller även en gruppangelägenhet?*
- *Var går gränsen mellan individens rättigheter och gruppens behov av erkännande?*

⁷ Merriam, 1994 s. 58

⁸ Ibid. s. 9

- Vad innebär detta i en mångkulturell kontext för kvinnors ställning i familjen/gruppen?
(tänker här på Bauböcks minimirättigheter)

1.3. Avgränsningar

Jag har valt att använda mig av litteratur från 1999 fram till nutid för att lättare kunna fokusera på mitt material. Det är enstaka författare och deras teorier och perspektiv som jag kommer att lägga fokus på. Dessa är; *Martha C. Nussbaum*, *Susan Moller Okin* samt *Charles Taylor*. Jag arbetar enbart med det feministiska perspektivet i studien och behandlar därför inte andra teorier som hade varit tillämpbara och intressanta att diskutera.

Gällande forskningsläget inom det tema min studie behandlar så har debatten pågått ett bra tag på den internationella arenan. Teoretiker och debattörer som exempelvis ovan nämnda, Susan Wolf, Jürgen Habermas, Will Kymlicka, Bonnie Honig och Azizah Y al – Hibri har diskuterat just eventuella motsättningar mellan feminism och mångkulturalism och huruvida det går att förena de båda. Dessa författare återfinns även i de antologier där Okins och Taylors resonemang presenteras. I Sverige är dock debatten relativt ny och tog avstamp i mordet på Fadime Sahindal i januari 2002. Detta ledde till att hedersrelaterat våld togs upp på dagordningen och därför är forskningen inom temat i Sverige fortfarande ny.

1.4. Begreppsförklaringar

Autonomi - *Självbestämmande, oberoende, självständighet. Egenskapen att kunna företa sig egna handlingar samt att kunna tänka och känna utan att påverkas eller styras av faktorer i omvärlden.*⁹ För att en person skall vara autonom krävs det alltså att hon har fullständig bestämmanderätt över sin kropp och sitt handlingsutrymme.

Feminism - Feminism begins from the real lives of women, and the lives of women are highly varied. It is myopic to focus only on conditions and problems that are shared by a local or national group while neglecting the very different gender – related problems that may be faced by women in very different political and economic circumstances/.../ Feminism has led women to ask whose interests the traditional hierarchical structure served and to demand

⁹ Egidius, 2002, s. 56

changes that give women a greater measure of economic and personal independence. Once they have become more independent in the larger society, women have been reluctant to accept bad bargains, and they have therefore avoided early marriage and childbearing and have been quicker to seek or accept divorce. Defenders of the hierarchical nuclear family rightly see women's autonomy, and the feminism that supports it, as a threat to the structure.¹⁰

Mångkulturalism - The current roguishness of the term 'multiculturalism' and the frequency of its use not only in academic but also in popular writing should be enough to alert us to the likelihood that the word has come to mean different things to different people/.../ What it denotes is a society in which there exist several cultures/.../ To speak of a multicultural society, then, is to speak of a society – a state, a nation, a country, a region or even a simply bounded geographical location such as a town or a school – composed of people who belong to different cultures.¹¹

Antropologen Aje Carlbom ställer upp mångkulturalism i motsatsförhållande till nationalism i sin avhandling om mångkulturalism och representationen av muslimer i Sverige.¹² Han önskar inte definiera begreppet utan nöjer sig med de definitioner som redan finns och används.¹³ Det intressanta är att han redogör för följande under rubriken *Multiculturalism and its enemies*. Enligt Carlbom står mångkulturalism således för: kulturell heterogenitet, anti – rasism, anti – diskriminering, kulturell berikande, jämlikhet, respekt, ”öppenhet” samt tolerans (min översättning). Nationalismen, eller mångkulturalismens fiende som Carlbom uttrycker det, står för: kulturell homogenitet, rasism, diskriminering, kulturella konflikter, ojämlikhet, respektlöshet, ”stängd” samt intolerans (min översättning).¹⁴ Agnes Heller beskriver just det som Carlbom gör när han ställer upp de båda ismerna mot varandra. *Multiculturalism is a fashionable term and also a highly – politicized one. The term, or rather the programme, has been recently widely accepted among many socially – committed intellectuals. In the Western – European Left as much as among committed American leftist liberals, it has been taken for granted that multiculturalism as a liberal, leftist, or generally “progressive” position; as a result, any sceptical or negative attitudes towards*

¹⁰ Nussbaum, 1999 s. 6, 15

¹¹ Watson, C. W., 2002, s. 1 – 2. Watson har varit verksam som Senior Lecturer vid Department of Anthropology, University at Kent i Canterbury.

¹² Carlbom, 2003

¹³ Ibid. s. 23

¹⁴ Ibid. s. 45

*multiculturalism are seen as suspect and labelled as conservative, right – wing, or outright racist and fascist.*¹⁵

Grupp - Eftersom grupptillhörighet på ett avgörande sätt präglar såväl självförståelsen som omvärldens syn på de individer som ingår i gruppen, är en social grupp något mer och annat än en enkel uppräknning av de personer som ingår i den. Den är ett mycket speciellt slag av gemenskap som får betydande konsekvenser för hur människor uppfattar och tolkar sig själva och varandra... En social grupp är ett kollektiv av personer som skiljer sig från minst ett annat kollektiv i fråga om kultur, beteende eller livsstil. Medlemmar av en och samma grupp känner särskild samhörighet med varandra till följd av likartade livsvillkor och erfarenheter, vilket gör att de i högre grad, eller åtminstone på ett annat sätt, umgås med varandra än med medlemmar ur någon annan grupp.¹⁶

Kultur - Här redogör jag för den tredje begreppsförklaringen Heller har definierat utifrån olika koncept om kultur.¹⁷ *The third concept of culture is termed, by György Markus, the “anthropological concept”. In the sense of the anthropological concept, all human societies are cultures insofar as they all provide their denizens with norms, rules, stories, images, religion and so on.*¹⁸

Mänskliga rättigheter - *A human right, unlike many other rights people may have, derives not from a person’s particular situation of privilege or power or skill but, instead, just from the fact of being human.*¹⁹

Normer - *Normer är ett relationsbegrepp och det är kontextuellt. De kan förmedlas genom utsagor eller genom handlingar. En utsaga är att räkna som en norm när den för det första är avsedd för en grupp människor eller en enskild människa och när den för det andra har internaliserats. Utsagor som är en produkt av rättssystemet räknas som internaliserade*²⁰*/.../ När det föreligger en sammanhängande helhet av förväntningar och grundläggande antaganden, ett system av normer som sätter ramar för aktörernas handlande, är detta att betrakta som en institution.*

¹⁵ Bauböck, 1996 s.25. Artikel; *The Many Faces of Multiculturalism* är skriven av Agnes Heller.

¹⁶ Young, 2002, s. 56. Iris Young är rättviseteoretiker och professor i Political Science.

¹⁷ Heller, 1999, s. 115 – 140.

¹⁸ Ibid. s. 134

¹⁹ Nussbaum, 2000 s. 87

²⁰ Schlytter, 2004 s. 15 - 16

Social institution - *A social institution is a set of sedimented norms and rules for interaction. Institutions reproduce themselves by structuring social interaction according to their own rules. These rules are generally accepted by agents and shape the agents' expectations. Institutions can thus appear to have a life of their own. They aim at a longue durée of self perpetuation independent of the individuals and collectives participating in them. State, market and family are used as shorthand terms for such rules, rules that basically structure social interaction and relations.*²¹

1.5. Disposition

Jag har följt rekommenderade riktlinjer av Jarl Backman och har använt mig av hans bok *Rapporter och Uppsatser*²². I introduktionsavsnittet presenteras bakgrunden till min studie, medan den teori jag utgår ifrån tilldelas eget utrymme. Den tredje delen rör metod och tillvägagångssätt och i den fjärde uppvisas de resultat jag har kommit fram till. Avslutningsvis diskuterar jag kring temat min studie rör.

2. Teori

2.1. Nussbaums teori om rättigheter

Nussbaum är professor i etik och rätt och mycket av hennes forskning utgår ifrån de levnadsvillkor fattiga kvinnor i Indien lever under. Teorin är baserad delvis utifrån en uppfattning om vad rättvisa är, men gör inte anspråk på att vara en fulländad rättviseteori.²³ I sin bok *Kvinnors liv och social rättvisa* lägger Nussbaum fram ett försvar för universella värden.²⁴ Hennes syfte med detta projekt är att utifrån en filosofisk ståndpunkt motivera grundläggande konstitutionella principer som hon anser att varje lands regering bör genomföra och respektera, som ett minimum av vad respekten för mänsklig värdighet kräver. Det bästa sättet vore att inrikta sig på mänskliga förmågor (human capabilities); vad människor faktiskt är förmögna att vara och göra – med utgångspunkt i en instinktiv perception om vad som utgör förutsättningen för ett värdigt liv för en människa.

²¹ Bauböck, 1996 s. 77

²² Backman, 1998

²³ Billinger, 2001. En studie om tillämpningen av Nussbaums teori i svensk kontext och dess rättvisebädd.

²⁴ Nussbaum, 2002

På den första frågan, hur Nussbaum ser på mänskliga rättigheter, har jag funnit följande svar: hon definierar inte direkt mänskliga rättigheter utan säger istället att *de olika typerna av förmåga är alltså enligt min uppfattning nära relaterade till mänskliga rättigheter som dessa tolkas i nutida internationell debatt. De täcker i själva verket både de så kallade första generationens rättigheter (politiska fri – och rättigheter) och de så kallade andra generationens rättigheter (ekonomiska och sociala rättigheter).*²⁵ Nussbaums synsätt på mänskliga rättigheter hänger alltså ihop med att hon anser förmågorna (som listas upp nedan) fungera som nödvändiga rättigheter för att en människa ska kunna anses leva ett sant mänskligt liv. Hon säger att rättigheter kan ses på som kombinerade förmågor (vilket förmågorna på hennes lista är); en människa har rätt till religionsfrihet, hon har rätt till att inte bli förtryckt, till att få mat och utbildning och må bra. Nussbaums definition av rättigheter är kombinerade förmågor som varje människa har rätt till just för att hon är människa.²⁶ En individ behöver befinna sig i en kontext där både yttre och inre förutsättningar finns för att hon skall kunna nyttja sina förmågor; en kvinna kan ha rösträtt i det land hon bor, men hon kan ha blivit indoktrinerad sedan barnsben till att tro att kvinnors åsikter inte räknas så därför ska hon inte rösta. Hon kan även bli hindrad från att rösta av familj eller omgivning som anser att en kvinnas plats inte är i politiken. Kvinnan besitter alltså de yttre förutsättningarna för att rösta, hon får rösta enligt lag, men hon förfogar inte över de inre förutsättningarna då hon blir hindrad av omgivningen i form av direkt våld (för att hindra henne från att gå och rösta) eller i hennes uppfostran, som kan leda till att hon själv anser sig ovärdig att rösta.

Gällande de andra frågorna upptäckte jag att de hänger de ihop när jag fann svaren. Nussbaum är väldigt tydlig med sin syn på individen. På flera ställen pläderar hon för att individen är ett mål i sig och därför får hon inte nyttjas som ett medel. Varje medborgare har rätt att bli betraktad och bemött på detta sätt. Hon ser individen som någon som är verksam och har mål och planer. Individen står över en mekaniskt fungerande natur men behöver ändå stöd för att fullfölja många centrala projekt.²⁷ Med detta uttalande visar Nussbaum hur hon ser på relationen mellan individ och grupp och gruppen som begrepp. De omständigheter som kretsar kring en individ avgör inte bara hennes yttre valsituation utan även hennes inre liv.²⁸ Med detta åsyftas inte bara de socio- ekonomiska omständigheterna utan den uppsättning andra individer som omger en, familjen eller gruppen. Individen har rätt till en trygg och

²⁵ Nussbaum, 2002 s. 127

²⁶ Ibid. s. 129 - 132

²⁷ S. 24 – 25, 82, 84 – 85, 101.

²⁸ S. 52

kärleksfull omsorg och denna ges ju oftast av familjen. Med vad händer om familjen har en kulturell eller religiös övertygelse som inte stämmer överens med individens rättigheter? Nussbaum talar om att det finns kulturella grupper vars traditioner kan te sig som icke – förtryckande för den utomstående medan det för individen/kvinnan i gruppen rör sig om förtryck av hennes rättigheter. *Principen om varje person som mål innebär emellertid att den enskilda individen är grundenhet för politisk fördelning/.../ Som jag tidigare sagt är denna princip särskilt angelägen när det gäller kvinnornas situation i familjen.*²⁹ Nussbaum säger att då bilden av den ”rena” kvinnan är så central inom olika trossamfund och kulturgrupper, blir kontrollen av kvinnans sexualitet något centralt i det kulturella sammanhanget.³⁰ Individens relation till familjen och gruppen måste präglas av framför allt frivillighet. Vill hon lämna gruppen av olika skäl måste hon tillåtas att göra detta utan att riskera hälsa eller liv. Nussbaum sätter individen i fokus och menar att familjen/gruppen finns till för att skänka individen en skyddad uppväxtmiljö där hon inte behandlas illa på något sätt och har möjlighet att utveckla sunda och givande relationer till sig själv, sin familj och andra individer. *Principen om varje persons förmåga har ytterligare en påtaglig innebörd. Det är att familjen i sig inte har någon moralisk status i den politiska uppfattningens kärna. Det är individerna som har en moralisk status. Vi intresserar oss för familjen som en plats för individens utveckling, relationer, uttryck, fostran och så vidare. Men vi hävdar att den inte har någon kraft i egenskap av ”organisk enhet”. Jag har inget att invända mot att politiker tillerkänner vissa grupper speciell status, lika lite som när det rör sig om religiösa grupper. Den moraliska frågan bakom de politiska valen bör dock alltid vara: ”Vad betyder detta för människorna om man betraktar varje person som ett mål i sig?” Skyddet av personers förmåga ges hög prioritet framför intressena hos varje grupp.*³¹ När Nussbaum summerar syftet med sin teori är hon tydlig med den centrala plats hon tilldelar individen i tillvaron och den roll hennes omgivning spelar: *Sammanfattningsvis kan sägas att vi vill ha en metod som respekterar varje individs strävan efter att fullödigt liv, som behandlar varje individ som mål och ser henne som en källa till handling och värde i sig/.../ Bara ett brett hänsynstagande till funktionsnivå och förmåga [functioning and capability] kan göra rättvisa åt det komplexa inbördes beroendet mellan människans strävan och hennes materiella och sociala kontext.*³²

²⁹ S. 295

³⁰ S. 65 - 75

³¹ S. 300

³² S. 97

Nussbaum presenterar sin lista över centrala mänskliga förmågor utifrån ett politiskt liberalt sammanhang. Detta för att listan skall bli fri från all sorts metafysisk motivering och istället bli föremål för en överlappande konsensus mellan personer som annars har helt olika övergripande uppfattningar om det goda.³³ Ytterligare en beståndsdel i hennes resonemang är idén om en tröskel för varje förmåga. Det sociala målet är då att samhället förpliktigas till att medborgarna lever ovanför denna tröskel då de inte kan anses leva ett mänskligt liv om de faller under den. För syftet med Nussbaums teori behövs deskriptiva och normativa principer som är tillämpbara.³⁴ Hon har listat upp de *centrala mänskliga funktionsförmågorna* utan en inbördes ordning och betonar att alla förmågorna måste tillgodoses om en person ska kunna anses leva ett sant mänskligt liv eller inte. Detta konkretiseras på så sätt att brist i en förmåga inte kan vägas upp av överflöd i en annan.³⁵

1. **Liv.** Att kunna leva ett mänskligt liv av normallängd ända till slutet, inte dö i förtid eller innan livet blivit så förkrympt att det inte längre är värt att leva.

2. **Kroppslig hälsa.** Att kunna vara vid god hälsa, inklusive reproduktiv hälsa, få näringsriktig mat, ha tak över huvudet.

3. **Kroppslig integritet.** Att kunna röra sig fritt från plats till plats. Suveränt kunna bestämma över sin kropp, gå säker för övergrepp, också sexuella, som barn gå säker för sexuellt utnyttjande och familjevåld, ha möjlighet till sexuell tillfredsställelse och välja om man vill ha barn eller ej.

4. **Sinnen, fantasi och tänkande.** Att kunna använda sina sinnen, kunna föreställa sig saker och ting, tänka och resonera – och göra detta på ett sant mänskligt sätt, ett sätt som har befordrats och odlats av en lämplig utbildning som innefattar, men absolut inte begränsas till, läskunnighet och grundläggande matematisk och naturvetenskaplig skolning. Att kunna använda sin fantasi och sitt tänkande till att begrunda egna erfarenheter och i olika form fritt uttrycka sig genom eget skapande på religionens, litteraturens och musikens område. Att kunna använda sitt eget intellekt, både i politiskt och /konstnärligt syfte, inom ramen för en garanterad yttrandefrihet, och att fritt kunna utöva sin religion. Att kunna söka efter livets

³³ S. 24

³⁴ S. 57 - 58

³⁵ S. 106 - 110

djupaste mening på sitt eget sätt. Att kunna ha njutbara upplevelser och undvika onödig smärta.

5. **Känslor.** Att kunna ha relationer till saker och individer utanför sig själv. Att kunna älska dem som älskar och bryr sig om en, sörja när de är borta, att mera allmänt kunna älska, sörja, längta, känna tacksamhet och berättigad vrede, slippa få sin känslomässiga utveckling fördärvad av övermäktig fruktan och oro, eller genom traumatiska upplevelser av missbruk eller förbiseende. (Att ge stöd åt detta betyder att ge stöd åt olika former av mänskliga förbindelser som kan påvisas vara väsentliga för utvecklingen av känslomässig förmåga).

6. **Praktiskt förnuft.** Att kunna utforma en föreställning om det goda och kritiskt reflektera över hur det egna livet skall levas. (Detta förutsätter ett skydd för samvetsfriheten).

7. **Samhörighet.**

A. Att kunna leva tillsammans med andra och förhålla sig till dem, vara lyhörd och vis omtanke mot andra, delta i olika former av social interaktion, att kunna sätta sig in i andras situation och hysa medkänsla för dem i den situationen, att kunna ha sinne för rättvisa och att kunna knyta vänskapsband. (Denna värnas genom att man försvarar institutioner som skapar och bevarar sådan samhörighet samt genom att man försvarar föreningsfriheten och den politiska yttrandefriheten).

B. Att ha den sociala bas som krävs för självrespekt och att slippa förödmjukelse, att kunna bli behandlad som en värdig person, vars värde är detsamma som alla andras. (Detta innebär, som ett minimum, skydd mot diskriminering på grund av ras, kön, sexuell läggning, religion, kast, etnicitet eller nationellt ursprung. I yrkeslivet innebär det att kunna arbeta som en människa, utifrån praktiska resonemang och meningsfulla relationer med arbetskolleger, baserade på ömsesidig förståelse.)

8. **Andra arter.** Att kunna leva med omsorg om och i relation till djur, växter och naturen.

9. **Lek.** Att kunna skratta, leka och njuta av fritidsaktiviteter.

10. **Kontroll över den egna omgivningen.**

A. Politik. Att kunna delta effektivt i politiska beslut som styr ens eget liv, att ha rätt till politiskt deltagande, till skyddad yttrande – och föreningsfrihet.

B. Det materiella. Att kunna inneha egendom (både fast och lös), inte bara formellt utan även ifråga om reellt utnyttjande, att ha äganderätt på samma villkor som andra, att ha rätt att söka arbete på samma villkor som andra, att slippa utsättas för oberättigad husrannsakan och utan grund sättas i fängsligt förvar.

Nussbaum står för den filosofiska aspekten av den föreliggande studien och det centrala i hennes teori är att förmågorna skall fungera som mänskliga rättigheter samt en måttstock för att påvisa om en individ kan anses leva ett sant mänskligt liv eller inte. Befinner sig individen under tröskeln för varje förmåga lever hon alltså inte ett mänskligt liv och sålunda kränks hennes mänskliga rättigheter. Hon sätter individen främst och menar att rättigheter måste i första hand mätas utifrån individens behov och inte gruppens. Nussbaum menar att en grupps preferenser eller krav på särskilda rättigheter aldrig får ges företräde framför individens rätt till oinskränkt autonomi.

3. Metod

3.1. En samhällsvetenskaplig textanalys

Enligt Bergström och Boréus så skall en bra textanalys i en samhällsvetenskaplig studie möta vissa kriterier. Dessa är 1) att textanalytikern har en intressant och välformulerad fråga som gäller ett fenomen som samhällsvetenskapen studerar 2) forskaren måste använda sig av en god valid metod för att besvara den ställda frågan, 3) undersökningen måste vara utförd på ett sätt som är tillförlitligt i alla steg. Jag har ställt forskningsfrågor till de texter jag behandlar i min studie. Syftet med dessa frågor är att ta reda på författarnas uppfattning av de centrala begrepp jag fokuserar på (individ, familj/grupp, mänskliga rättigheter) för att kunna analysera deras argument. De texter jag har analyserat är artiklar skrivna av Susan Okin och Charles Taylor som finns i antologierna *Mångkulturalism - kvinnor i kläm*³⁶ samt *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*.³⁷ Den metod jag har använt mig av är diskursanalys (vid analys av texterna) samt att jag har genomfört en intervju (analys av det levda livet utifrån Nussbaums teori) med en kvinna som härstammar från en kulturell kontext olik den svenska. Nedan redovisar jag hur undersökningen har utförts.

³⁶ Okin, 2002.

³⁷ Taylor, 1999

Inom diskursanalysen är innebördsaspekten av central betydelse.³⁸ Innebördsaspekten går ut på att författaren använder språket för reflektion och uttrycker sin version av den omgivande världen/verkligheten eller sina inre upplevelser. Föreställningarna kommer till uttryck i texten.³⁹ Då de texter jag studerar härrör från bildade människor som befinner sig i en överordnad position gentemot ”gemene man” och utgör en sorts intellektuell elit, blev diskursanalys som metod användbar: */.../ diskursanalys kan relateras till makt, till olika typer av maktordningar, eftersom det språkliga mönstret just sätter gränser för vårt sätt att tänka och handla. Diskursanalys inom samhällsvetenskaperna kan betraktas som en vetenskaps – och samhällsteori. Inriktningen förknippas med vissa övergripande uppfattningar om vad som utmärker sociala relationer och språket i vid mening/.../ Men diskursanalys kan också uppfattas som en metod, ett visst sätt att analysera texter/.../ En diskurs kan beskrivas som ett regelsystem som legitimerar vissa kunskaper men inte andra och som pekar ut vilka som har rätt att uttala sig med auktoritet.*⁴⁰ I min studie är det just Okin och Taylor som står för denna sida, medan jag försöker ge min informant en röst i diskursen genom att framföra hennes belägenhet. Hela studien är ett fall av en diskussion och vad jag gör är att ställa upp ståndpunkter mot varandra och analysera dessa. När man gör en diskursanalys är det av stor vikt att vara påläst och att avgränsa,⁴¹ därför har jag flertalet gånger gått igenom de texter jag analyserar samt att jag valde att inte inrikta mig på fler skrifter då detta skulle ta upp alltför mycket tid.

3.1.1. En kvalitativ fallstudie

*En kvalitativ fallstudie är en intensiv och holistisk beskrivning och analys av ett begränsat fenomen – t ex ett utbildningsprogram, en institution, en person, ett skeende eller en social enhet.*⁴² För att kunna exemplifiera de teoretiska argumenten jag skall pröva behövde jag genomföra en intervju. Kvalitativ forskning skiljer sig från naturvetenskapligt inriktad forskning i den bemärkelsen att den senare utgår från att det finns endast en observerbar verklighet och denna är objektiv. En annan skillnad är den mellan induktiv och deduktiv forskning. Induktiv forskning börjar med insamling av data (empiriska iakttagelser eller mätningar av något slag, i mitt fall debatten om motsättningar feminism och mångkulturalism emellan) och ställer upp teoretiska kategorier utifrån de relationer man har hittat i

³⁸Bergström & Boréus. s. 19 - 21

³⁹ Ibid. s. 16 - 17

⁴⁰ Ibid. s. 222, 225

⁴¹ Ibid. s. 266

⁴² Merriam, 1994, s. 11

informationen; induktiva forskare vill finna en teori som kan förklara den information de har (så som jag vänder mig till Nussbaums teori samt Okins och Taylors argument) medan deduktiva forskare vill finna information som passar in på en teori.⁴³

Att göra en kvalitativ fallstudie är att inrikta sig på insikt, upptäckt och tolkning. Genom att fokusera på en enda företeelse, situation (själva fallet) strävar forskare med detta angreppssätt efter att belysa samspelet mellan viktiga faktorer som kännetecknar företeelsen i fråga. Fallstudien är således i första hand en forskningsdesign där det inte går inte att skilja de variablerna som rör företeelsen från kontexten eller den omgivande situationen.⁴⁴ Det intressanta med att använda sig av en fallstudie är att som forskare kan man undersöka en specifik situation men ändå samtidigt belysa ett generellt problem, vilket ju är det som jag vill göra med denna studie genom att intervjua en kvinna om hennes verklighet men kunna dra paralleller till ett generellt problem. Fallstudien visar även på komplexiteten i en studie på så sätt att fler än endast en faktor spelar in. Det unika med fallstudien är vikten av de frågor man utgår ifrån och vilken relation dessa har till slutprodukten.⁴⁵

Som metod skall fallstudien användas när vissa frågor ställs angående en viss företeelse och när man vill ha en viss slutprodukt (i mitt fall vill jag ha svar som kan hjälpa mig att komma fram till huruvida grupprättigheter eller individrättigheter är att föredra). När man väl har definierat forskningsproblemet tar man steget från ett generellt intresse/tvivel till en specifik formulering av problemet. Detta banar vidare vägen för den situation eller de fall som ska studeras. Frågorna som uppkommer ur forskningsproblemet rör vanligtvis process (varför eller hur något sker) och förståelse (vad, varför och hur).⁴⁶

3.1.2. Teori om minimirättigheter och den privata sfären

Intervjufrågorna är inspirerade av Rainer Bauböcks mätmetod av minimirättigheter samt att de skall kunna vara mätbara utifrån Nussbaums teori om centrala mänskliga funktionsförmågor. Intervjufrågorna återfinns i bilagan. I sin artikel om social och kulturell integration i ett civiliserat samhälle diskuterar han hur det största ansvaret vid integrering av invandrare ligger på skepnaden av majoritetssamhällets interna struktur eller infrastruktur.⁴⁷ Längre fram i artikeln behandlar han den privata sfären inom familjen och hur den påverkas av marknaden som en offentlig arena. I och med detta föreslår Bauböck två förklarande

⁴³ Ibid. s. 30 - 33

⁴⁴ S. 25

⁴⁵ S. 27 - 28

⁴⁶ S. 50 - 58

⁴⁷ Bauböck, 1996 s. 67

distinktioner mellan det privata inom marknaden samt inom familjen: *Markets are public spaces where private preferences are coordinated by exchanging private goods. Elsewhere, I have suggested a mere general distinction that explains the different nature of privacy in markets and in the family. Any kind of privacy is grounded in what is commonly called “negative liberties”. Yet such liberties can be conceived as the answer to two different questions: (1) Which of the actions and choices of others that affect[s] me can I control because I am allowed to interfere with them? (2) Which of my own actions and choices do I control because others are not allowed to interfere with them? The answer to the former question constitutes the realm of privacy in the household as a sphere of exclusive control from which others may legitimately be excluded. Market liberty is an answer to the second question; it establishes a sphere of non-interference where individuals are protected in their private property rights but interact in a public sphere from which no one who legally owns marketable goods, skills or money is excluded.*⁴⁸ Frågorna kan på svenska översättas till:

- Vad är det som jag vill göra men inte får

- Vad är det som jag måste göra men inte vill.⁴⁹

Den intervjuguide jag har utformat med hjälp av dessa frågor är av halvstrukturerad karaktär där jag söker kartlägga den privata respektive offentliga sfären av informantens liv.

3.1.3. Transkribering och tillvägagångssätt vid datainsamling

Kvale talar om olika förfaringssätt vid transkribering av intervjuer.⁵⁰ Då intervjun är ett samtal mellan två människor menar Kvale att utskriften av detta samtal är en överträdelse, en förvandling av en berättarform – muntlig diskurs – till en annan berättarform – skriftlig diskurs. Att transkribera innebär således att transformera. Själv har jag valt att skriva ut mina intervjuer i skriftspråk istället för exempelvis talspråk. Detta beslutade jag mig för då jag ansåg att skriftspråk vore lättare för mig, som oerfaren forskare, att analysera samt att jag då kunde utesluta alla felsägningar, upprepningar, hummande o dyl.

Att finna relevant litteratur och plocka fram centrala författare inom mitt forskningsområde var relativt enkelt. Jag hade läst Okins och Taylors texter innan jag började med studien och visste således att de stod för varsin sida i debatten. Jag var även bekant med Nussbaum och beslutet att utgå från hennes teori inföll sig naturligt efter samtal med handledare. Men för att

⁴⁸ Ibid. s. – 79 - 80

⁴⁹ Föreläsning i Socialhögskolan 050215 som hölls av Astrid Schlytter. Det var vid detta tillfälle som jag hörde frågorna översättas.

⁵⁰ Kvale, 1997 s. 152 - 158

få bekräftelse på att litteraturen är relevant har jag mejlat lärare vid Socialhögskolorna i Sverige, erbjudit dem min litteraturlista samt bitt om tips till ytterligare litteratur (jag fick svar från lärare i Malmö som höll med om att litteraturen i fråga var väsentlig) samt att jag har diskuterat relevanta texter med handledare. Jag gjorde även litteratursökningar via Internet. Jag gick in på Googles sökmotor⁵¹ och sökte på begrepp som feminism och mångkulturalism. Jag gick även in på olika universitets hemsidor för att söka efter litteraturlistor inom just socionomlinjerna samt kurser där sökorden feminism och mångkulturalism var återkommande. Jag har även sökt efter litteratur via Socialhögskolans bibliotek på Stockholms Universitets hemsida.⁵²

3.2 Metodologiska resonemang

Enligt Merriam sker insamling och analys av information parallellt.⁵³ Med detta menas att slutprodukten i en fallundersökning formas av den information som samlas in och av den analys som görs kontinuerligt. Analys av informationen är den process som går ut på att skapa mening av den samt att målet för analysen är att komma fram till trovärdiga slutsatser och generaliseringar som grundas i empiriska data. Analysen påbörjas vid granskning av frågeställningen. Forskaren skall jämföra slutresultatet med den initiala problemformuleringen. Därefter skall informationsenheterna identifieras. Dessa återfinns i intervjuutskrifter och dokument. En enhet kan utgöra en fras, en sats eller ett stycke.

3.2.1. Analysmetod

Kvale nämner en analysmetod som tar formen av en fingerad dialog, att frågor ställs till utskriftens möjliga innebörder. Analysen skulle således likna en fråga – svars – sekvens i ett fingerat samtal.⁵⁴ Jag har analyserat min utskrift på så sätt att jag har ställt frågor till texten som står i direkt relation till Nussbaums teori om centrala mänskliga funktionsförmågor. Exempelvis så har jag hela tiden letat efter svar som kan säga mig huruvida informanten brister i en förmåga och vad skälet till detta kan vara eller är. Det var den första delen i analysarbetet. Den andra var att pröva de svar jag utrönte utifrån Okins och Taylors argument om individrättigheter respektive grupprättigheter samt vilken av dessa var applicerbara

⁵¹ www.google.se

⁵² www.su.se

⁵³ Merriam, 1994 s. 133

⁵⁴ Kvale, 1997 s. 168 - 169

analogt med Nussbaums teori. Det väsentliga i min analysmetod är att jag har använt mig av Nussbaums filosofi som ett teoretiskt analysverktyg. All min analys kan sägas vara grundade i hennes teori.

3.2.2. Reliabilitet, validitet och generaliserbarhet

*Den kvalitativa fallstudien karakteriseras av att forskaren, på platsen, lägger ned avsevärd tid på att personligen träda i kontakt med de verksamheter och operationer som hör till fallet, att han reflekterar och reviderar innebörderna av vad som sker.⁵⁵ Då jag själv är nybörjare inom temat forskning är jag försiktigt med att generalisera mina resultat då det i första hand inte är mitt syfte. Jag har abstraherat två inlägg i en diskurs/debatt och har logiskt granskat perspektiven samt sett på dem i relation till att vi är människor. En generalisering kan göras på så sätt att mitt tillvägagångssätt tåls att upprepas. Däremot kan resultaten aldrig garanteras vara likadana vid studium av människor. Merriam menar att det kan vara problematiskt att tala om reliabilitet och validitet hos ett experiment eller studie i sin helhet. Istället skall andra faktorer sättas i fokus som de instrument forskaren har använt. *Oberoende av vilken typ av forskning det alltså handlar om, är validitet och reliabilitet frågor som man kan åtgärda genom en noggrann uppmärksamhet på de grundläggande begreppen i undersökningen och på hur man samlat in, analyserat och tolkat informationen.*⁵⁶ Merriam säger att reliabiliteten handlar om i vilken utsträckning ens resultat kan upprepas. Ifall undersökningen skulle upprepas, kommer resultaten att bli densamma eller liknande? Författaren menar att reliabiliteten kan vara ett problematiskt begrepp inom samhällsforskning då människor och deras beteende trots allt inte är statiska utan befinner sig en föränderlig process.⁵⁷*

Gällande validiteten menar Kvale att den är beroende på flera faktorer i arbetet. Dock brukar den grunda sig i riktigheten i resultaten, är de sanna, är de valida? Har jag undersökt det jag avsåg att undersöka? Valid kunskap kan sägas vara sann kunskap. Huruvida den kunskapen jag har erhållit efter genomförande av denna studie är sann eller inte kan verka omfattande att svara på. Däremot vill jag påstå att den är reell i den bemärkelsen att resultaten ska kunna testas utifrån de teoretiska perspektiv jag utgått ifrån vilken de har gjorts.

Jag valde att analysera Okins och Taylors texter då dessa behandlar det som Benhabib ställt upp som en kulturell gränsmarkör; individen/kvinnan, familjen/gruppen och identitetens

⁵⁵ Kvale, 1997 s. 210

⁵⁶ Merriam, 1994 s. 176

⁵⁷ Merriam, 1994 s. 177 - 188

betydelse för dessa aktörer samtidigt som de har fört en implicit dialog sig emellan då deras synsätt står på motsatta sidor. Både Taylor och Okin ingår i den övergripande diskursen om rättigheter sedda på ur en mångkulturell kontext samt att deras texter är mycket lästa och använda och omtalade i debatten. De har olika argumentationslinjer trots att de använder sig av samma begreppsapparat. Detta kan ses som stärkande faktorer i frågan om reliabilitet och validitet.

Den intervju jag har genomfört var cirka tjugo minuter lång och spelades in med hjälp av en kassett bandspelare i mitt kök. Under intervjuens gång satt vi och fikade och blev inte störda utom en gång då informantens mobiltelefon började ringa. Hon valde dock att inte svara. Tid och plats för intervjun lämnade jag till min intervjuperson att bestämma då jag ansåg det viktigt att jag anpassade mig efter hennes schema och möjligheter att träffa mig. Jag anser dessa vara faktorer som i viss mån kan stärka reliabiliteten i mina resultat. En viktig sak att nämna är att jag känner min informant på ett privat plan och att detta kan ha orsakat ställandet av ledande frågor. Samtidigt kan vår vänskap ha varit en bra faktor då jag fick ärliga och uttömmande svar och således inte behövde ställa allt för många uppföljningsfrågor.

4. Resultat

4.1. Resultat, delstudie 1

I debatten kring motsättningarna mellan feminism och mångkulturalism har jag valt att fokusera på Susan Moller Okin och Charles Taylor som skulle kunna ses som kombattanter i denna diskussion. För den feministiska och sålunda individcentrerade aspekten står Okins argument mot Taylors idéer om grupprättigheter och mångkulturalism.

De frågor jag söker svar på i Okins respektive Taylors texter, är hur författarna ser på begreppen; individ, familj/grupp, (mänskliga) rättigheter. Jag vill ta reda på hur deras synsätt gällande relationen mellan individ och grupp ser ut samt deras argument till skälen för att en aktörs (individ eller familj) rättigheter skall ges företräde framför den andra.

4.1.1. Okin och Taylor

Vad gör man när minoritetskulturer eller minoritetsreligioner ställer krav som kolliderar med jämställdhetsnormer som åtminstone formellt har antagits av liberala stater (oavsett hur

*mycket dessa själva bryter mot normerna i praktiken)?*⁵⁸ Den frågan ställer Susan Moller Okin. Hon var professor i etik och statsvetenskap fram tills att hon avled för ett år sedan. Okin ifrågasätter att minoritetsgrupper, vars seder och bruk är förtryckande gentemot kvinnor, skall få erkännas och tilldelas särskilda grupprättigheter för sin kulturella överlevnads skull då de inte beaktar individens rätt till autonomi. För att försöka svara på frågan hur Okin ser på konceptet mänskliga rättigheter använder hon inte just de orden men visar ändå att begreppet för henne innebär rättigheter för individen i första hand och inte gruppen: Okin syftar speciellt till de kulturer där mäns kontroll av kvinnor stöds och där det råder tydliga divergenser i makt mellan könen på så sätt att de mäktigare manliga medlemmarna av gruppen generellt är de som bestämmer och formulerar gruppens uppfattningar, intressen och traditioner. Detta drabbar flickorna och kvinnorna i gruppen då deras handlingsutrymme för att leva ett *människovänligt och fritt liv* i samma grad som männen, begränsas drastiskt. Detta kan ses som en sorts definition av mänskliga rättigheter enligt Okin; flickorna måste garanteras samma rättigheter och privilegier som männen, sålunda är hennes definition individinriktat. Taylor däremot har en motsatt definition av vad som kan anses vara ett mänskligt behov eller rättighet. Han säger att pga. frånvaro av erkännande för minoritetsgrupper, uppstår en brist på tillbörlig respekt som kan belasta dessa med ett förlamande självhat: *ett tillbörligt erkännande är inte bara en artighet som vi är skyldiga människor. Det är ett livsnödvändigt behov.* Taylors definition är gruppcentrerad och ser till gruppens intressen. Han anser att en person (och grupp) måste få följa sin inre, moraliska röst då detta är ett medel för målet att handla rätt samt att detta måste uppnås för att vi ska kunna vara sant och fullt mänskliga. Han har sagt att kulturell överlevnad måste erkännas som mål samt att olika kulturer har olika värde. Vad majoritetskulturen måste göra är inte bara att låta minoritetskulturen överleva utan även erkänna dess värde som kultur. Det är sålunda en mänsklig rättighet att kulturella grupper tilldelas erkännande samt ett tillbörligt värde.⁵⁹

Gällande de övriga frågorna upptäckte jag att precis som i fallet med Nussbaum hänger både frågor och svar ihop även i Okins respektive Taylors perspektiv. Okins syn på individen är tydlig då hon anser att individen går före gruppen. Hon ifrågasätter att minoritetsgrupper, vars seder och bruk är förtryckande mot kvinnor, skall erkännas och tilldelas särskilda grupprättigheter för sin kulturella överlevnads skull då de inte beaktar individens rätt till autonomi. Hennes argument till att förkasta de mångkulturella ståndpunkterna är att de är

⁵⁸ Okin, 2002, s. 13

⁵⁹ Okin, 2002 s. 17 samt Taylor 1999, s. 38, 39 - 40

oförenliga med individuell frihet som ett grundläggande liberalt värde. Okin avfärdar ett kulturbaserat försvar vid rättsfall då hon anser att ett sådant försvar kränker kvinnors och barns lika rätt till skydd av lagen genom att minoritetskvinnorna inte tilldelas skydd från manligt våld. *Varför ska en kvinna från en mer patriarkal kultur som kommer till USA (eller någon västerländsk i grunden liberal stat) skyddas mindre från manligt våld än andra kvinnor?* Okin anser att individen måste ses som ett mål i sig och inte ett medel för andra medan gruppen får komma i andra hand: *Ytterst måste nämligen uppmärksammandet av minoritetskulturers rättigheter - om det ska rimma med liberalismens grunder – inriktas på att främja välbefinnandet för gruppens medlemmar. Man kan aldrig försvara antagandet att gruppens självutnämnda ledare – som huvudsakligen består av äldre och manliga medlemmar – representerar hela gruppens intressen.* Relationen mellan individ och grupp i Okins tycke måste sätta individen i en överordnad position för att hennes rättigheter skall vara säkrade. Taylor har en annan syn på individ och familj/grupp då hans syn på identitet och hur vi skapar den är centrerad till gruppens fundamentala betydelse för individen samt att denna ibland får ge vika för gruppens preferenser då de kollektiva målen kan kräva restriktioner som kränker individens rättigheter: *den som omfattar åsikten att individuella rättigheter alltid måste komma först, och jämte bestämmelser om icke-diskriminering, gå före kollektiva mål, talar ofta ur ett liberalt perspektiv som blivit alltmer utbrett i den angloamerikanska världen.* Medan Okin höjer individen lyfter Taylor upp gruppen i relationen dem emellan. Han säger att den minoritetsgrupp som vill följa sin inre, moraliska röst har rätt att göra så då deras livsmönster kan sägas finnas inom dem. De ska alltså inte låta den omgivande majoritetskulturens omdömen påverka deras sätt att vara, då detta sätt har rätt att tilldelas ett erkännande: *Och den europeiska kolonialismen borde drivas tillbaka för att ge folken i vad vi nu kallar tredje världen en möjlighet att vara sig själva.* Kärnan i Taylors perspektiv är att individen formas av gruppen. Att bekräfta gruppen är en förutsättning för individens rättigheter, sålunda kan individen brukas som ett medel för gruppens ändamål när så krävs, medan Okin säger att individens rättigheter är suveräna i relation till gruppen. Familjen och gruppen kan aldrig räknas som oumbärlig när individens mänskliga rättigheter står på spel.⁶⁰ I relation till Nussbaum har både hon själv, Okin och Taylor något väsentligt gemensamt; de är alla tre vita, högutbildade amerikaner med västerländska värderingar och tankesätt som anser sig vara liberala och detta tydliggörs i deras argument och teoretiserande. Gällande synen på mänskliga rättigheter går Taylor och Nussbaum isär medan Okin mer lutar åt

⁶⁰ Okin, 2002 s. 13 - 31 samt Taylor, 1999 s. 37 - 74

Nussbaums håll. Taylor anser att det är ett mänskligt behov, och sålunda en mänsklig rättighet, för gruppen att bli erkänd, medan både Nussbaum och Okin definierar mänskliga rättigheter som något individcentrerat. Individens relationer till grupper och familj är en del av dessa rättigheter, men gruppen står ändå i andra rummet vid tal om just mänskliga rättigheter. Detsamma kan sägas om synen på individen. Taylor säger att i vissa situationer är det befogat att individens rättigheter sätts åt sidan för gruppens bästa samtidigt som både Nussbaum och Okin går skarpt emot detta. Okin säger till och med att det bästa vore kanske för minoritetskvinnorna att deras kultur utrotades på så sätt att den integrerades i majoritetskulturen.⁶¹ Nussbaum håller inte med, men menar att det är rätt att sätta individen i fokus. Angående relationen individ och familj/grupp emellan verkar Taylor och Nussbaum överens på så sätt att båda erkänner familjen som en viktig komponent i individens uppväxt, självbild, moraliska hållning osv. Medan Taylor ser detta som ett försvar för gruppen säger Nussbaum att denna relation kan leda till en trygg och lycklig individ, men är relationen av destruktiv art i förhållande till individens förmågor, kan hon komma att bli någon som ser negativt på sig själv och sin omgivning; huruvida förmågorna tillgodoses eller inte är avgörande för Nussbaum för att en relation skall kunna fastställas som sund eller infekterad. Okin däremot behandlar inte detta tema utan koncentrerar mer på när familjen är skadlig för individen och således präglas hennes syn av att kvinnan i de allra flesta fall är förtryckt och vill bli befriad från denna relation som nästan uteslutande alltid är av negativ art. Okin säger att individen måste behandlas som ett mål i sig och inte som ett verktyg eller medel för andras mål. Nussbaum pläderar för detta tydligt och lämnar inget utrymme för misstolkningar medan Taylor anser att individen faktiskt kan nyttjas som ett medel för gruppens mål. Han inbegriper individen i gruppen och åsyftar att även individens intressen tas till vara per automatik.

4.2. Resultat, delstudie 2

I denna del söker jag avgöra huruvida min informant, Nawal, brister i de av Nussbaum listade förmågorna samt skälen till detta; den filosofiska aspekten på det levda livet. Jag ämnar även tillämpa den politisk/pragmatiska infallsvinkeln av diskursen vilka Okin och Taylor står för samt utröna ifall deras perspektiv är analogt med Nussbaums teori och hur ser de på Nawals situation för att komma fram till vems perspektiv som överensstämmer med Nussbaums teori för att kunna svara på min frågeställning. Men först, en presentation av Nawal.

⁶¹ Okin, 2002 s. 29 - 30

4.2.1. Nawal

Nawal⁶² är en tjugotreårig ung kvinna (vid intervju tillfället hade hon inte fyllt tjugotre än) som bor hemma med mamma, pappa, en fem år äldre bror samt en två år äldre syster. Familjen kom till Sverige 16 oktober, 1992 från den delen av Kurdistan som sträcker sig in på Iranskt territorium och består av förutom redan nämnda ytterligare två bröder och fyra systrar, dessa bor dock i egna hem och har egna familjer med respektive och barn:

Jag har fem systrar och tre bröder. Den äldsta är min bror... och han har egen familj och förresten all mina syskon är gifta, bara jag och min syster som är två år äldre än mig och min bror som är fem år äldre än mig. Vi är enda som är hemma då, eller inte gifta och, har inte egen familj. Resten är gift och har barn.

När Nawal kom in i puberteten och började utvecklas upplevde hon att hon blev annorlunda behandlad jämfört med sin äldre bror samt att flickor och pojkar absolut inte är jämlika i familjen:

Det var det, det här med bal och fester och vi skulle va ute då märkte jag direkt liksom, min bror, då gick han i gymnasiet. Då fick han allt, alltså får gå på alla fester, på allt... bal, fester och med sina kompisar och va ute så länge han vill. Även om vi skulle ha varit typ tio minuter hemifrån, det var inte så här, långt ifrån... men då, då märktes det tydligt att det han får jag inte får.

Nej, absolut inte/.../ Det är helt olika, det är liksom solklart att det inte är jämlikt, inte alls. Jag kan till exempel, ge ett exempel, när om det är nån... min mamma ska fatta en beslut om nåt sak liksom... vi kan säga vi ska köpa möbler. Det kan inte vi, nu nyligen, vi ska köpa möbler men vi får inte, eftersom vi måste få besked av min bror som... över oss⁶³ ... och han kommer fixa, men vi pratar med mamma och hon vägrar, hon säger nej vi väntar på hans beslut, liksom... på det sättet.

När det gällde skötsel av hem och hushållsarbete är det endast kvinnorna i familjen som sköter de sysslorna, männen hjälper inte till:

⁶² Nawal är ett fingerat namn som informanten själv har valt att anta.

⁶³ Nawal gestikulerar med handen i en svepande rörelse ovanför huvudet.

Det är vi , vi kvinnor då/.../ Det är absolut inte min bror och inte min pappa.

Nawal studerat till tandhygienist och blir klar i vår. Hon bor i en invandrartät förort till Stockholm och har bott där sedan familjen först kom till Sverige. Familjen är muslimer och följer både religiösa, kulturella och traditionella riktlinjer. Den som styr i familjen är den fem år äldre brodern som jag hädanefter kallar Ali. Han är den som måste godkänna ifall Nawal exempelvis vill gå på fest på så sätt att Nawals mamma alltid frågar Ali om råd när Nawal har en önskan om att göra något. Nawal berättar hur hon brukar lirka med brodern innan hon frågar sin mamma så att hon kan hänvisa till att Ali redan har gett sin tillåtelse:

En fest, som jag skulle gå på, med min syster. Det var typ, lite långt. Vi skulle åka buss och tåg och så. Jag påverkade min bror, smöra för honom, för att han ska låta mig gå till festen. Det gick jättebra. Jag sa till honom, ja men den här festen och lala lala, då fick jag pengar av honom och köpa kläder och så. Då säger min mamma, ja men va tycker din bror, jag ba ja han har sagt ja.

Nawal hålls väldigt hårt och hennes handlingsutrymme är begränsat. Hon får inte gå ut när hon vill och hon är inte heller tillåten att umgås med vem som helst.

/.../ Jag är sällan med mina kompisar. Det är ganska... det är sällan/.../ Ja men, för det första det är lite svårt hemma och gå ut med kompisar och sånt. Och för det andra är det, mina kompisar som också studerar, kanske dom inte har möjlighet att träffa mig, jag har inte möjlighet att träffa dom, men... Det viktigaste att (skrattar och fnysar till) okej, mina föräldrar måste veta vilka kompisar jag umgås med/.../ Till exempel... jag ska träffa en kompis/.../ Och jag måste berätta vem hon är och vad hon har haft för bekymmer, alltså allt liksom. Som hon är som person då, i alla fall. Och då, innan jag berättar för henne, berättar jag för min bror. För jag vet att det är min bror som har stor påverkan på min mamma/.../ Så jag vet hur jag ska gå, hur jag ska ta mig väga till liksom. Jag har levt med dom i tjugo år så jag vet

Absolut inte. Det går inte. Helt omöjligt. Om jag ska ut nånstans, jag måste tänka, typ två tre dagar innan. För att jag ska, hur jag ska planera och berätta för dom, jag måste ändå berätta sanningen för dom ska veta. Jag vill inte vara nåt... dubbelmoral. Om man säger så, jag måste berätta för dom. Men det är viktigt hur man berättar.

Nawal får inte gifta sig med någon som hon själv har valt, utan familjen måste bestämma om detta för att försäkra sig om att mannen och hans familj passar in i deras mall av en lämplig make med godtagbar bakgrund:

Nej, nej. Absolut inte... Det går inte. Det är helt omöjligt... Det ska passa framför allt dom på nåt sätt. Jag vet inte. Nu har jag fått många fri – som har friat till mig och två eller två av dom var mest jag ville jättegärna alltså para mig med liksom och lära känna dom. Men det gick inte alls, den ena som jag jättegärna ville vara med men det gick inte ens att diskutera med dom... Eftersom hans familj inte passade ihop med vår familj, enligt min familj (fnyser).

För jag har fått en som har friat till mig, en utbildad... men, men hans familj var lite... lite modern, enligt min familj. Som inte min familj accepterade, deras sätt att leva. Och en annan som var helt från min kultur, alltså den här, hans familj, han var från samma gatan där i Irak. Man bor i samma gata, man är granne där. Då kände liksom hans föräldrar, det var så här mycket – dom hade massor med grejer som var gemensam, kulturellt, religiöst, allt möjligt. Men hans fel är att han hade inte utbildning och var lika gammal som mig, han var typ nio månader äldre än mig bara/.../ Jag fick en annan (fnyser) nyligen, en friare. Han var tio år äldre än mig. Han hade bra jobb, ett hus, han var lite... hur ska jag säga. Han va, på nåt sätt var han lite modernt och han var religiös och allt men han hade allt, men det dom sa han för gammal för dig. Han var typ elva till tio år äldre, så jag började fundera, vad är det dom vill? Jag själv vet inte vad dom vill.

Nawal berättar att visserligen vill hon inte ha en pojkvän då hennes moraliska uppfattning säger henne att det är fel för egen del, men även om hon skulle vilja så är hon inte tillåten att ha en:

När det är pojkvän, det är nåt... alltså det är mitt eget, det är moraliskt, det är liksom, jag själv vill avgöra. Jag kan ha det, men enligt dom, det är absolut inte. Men, om du skulle fråga mig personligen, det är helt annat sak/.../ Det... om du typ rakt frågar mig vill du ha pojkvän eller har du pojkvän, då säger jag nej jag vill inte ha det. Men om du säger får du av dina föräldrar, får du ha då säger jag direkt nej, det får jag inte, det är helt omöjligt.

Nawal drömmer om att vidareutbilda sig och att göra så i en annan stad. Hennes mor och familj tillåter dock inte detta då familjens rykte kan vara på spel ifall Nawal som ogift bor på egen hand:

/.../ Jag vill komma bort från huset, från hemmet där jag bor/.../ Ja. Jag brukar alltid typ kasta ut lite, alltså säga; jag har tänkt åka bort, plugga det här och det här och dom börjar typ, min mamma brukar skratta eller så där. Nu har jag sagt till min mamma, mamma det finns en utbildning som receptarist⁶⁴ då, inte apotekare, bara receptarist. Det är i Uppsala, det är lite svårt att komma in och jag har inte så höga betyg så jag tänkte det finns i Luleå. Det är uppe i norr. Då satte jag och berättade för min mamma, ja ba mamma om jag blir klar med den här utbildning jag vill göra det jag vill jättegärna, hon vet från början att jag är jätteintresserad av att skriva recept och apotekare och såna saker. Men då sa jag, men mamma, hon vet att det finns i Uppsala, jag har berättat allt för henne, jag sa mamma det finns en i norr, i norra delen av Sverige, så här många timmar med tåg och det finns flyg och sånt, det finns lägenhet. Alltså hon blev jättearg, liksom va menar du? Ja ba, men jag ska söka till den, ifall jag kommer in vill jag jättegärna plugga. Hon ba nej, det får du glömma liksom. Det här var nyligen. Ja ba, men mamma jag är snart tjugofem om två år, jag är en mogen kvinna och jag kan ta hand om mig själv, ingenting du ska. Hon ba, tänk vad ska folk säga, tänk och lala lala. Ja ba, mamma du behöver inte ta upp allt nu, jag vet det här nu, men du ska va säker på mig så att jag blir säker på mig själv. Om du inte är säker hur ska jag annars ta mig till... ja ba det är du som ska ge mig stöd, inte nån annan. Jag vill inte gå till varenda folket så dom ska skriva på papper ja men du får åka, ja men du får åka. Ta deras godkännande. Jag behöver bara ditt godkännande, och inte min bror heller. För det är inte han som har ansvar för mig i livet, det är du som har ansvar och jag är ansvar för dig.

Nawal berättar skälet till att hon inte får åka är att det är viktigt för familjen att kontrollera hennes sexualitet då de måste kunna försäkra sig om att hon förblir oskuld:

Ja men det är det att tjejer inte får va ensam. Så min mamma sa en gång om tjejen som sover utanför sitt hem... ensam/.../ Alltså skuld.

Det är av stor kulturell och traditionell vikt för familjen att Nawals mödomshinna hålls intakt.

⁶⁴ Receptarie

Ja, enligt traditionellt ja. Kulturellt, allt.../ Tjejen ska va oskuld när hon ska gifta sig. Hon ska va orörd, oberörd liksom. Ingen har rört henne.

Ifall kontrollen av Nawals sexualitet misslyckas kan hon själv inte svara på vad som kan komma att hända henne:

Jag har tänkt på det, jag har inte fått, jag har inte tänkt klart, jag har inte fått nån slutresultat, vad dom skulle eller vad som kommer hända om jag inte var oskuld.../ Jag vet inte vad som kan hända faktiskt.

I och med att Nawal begränsas så pass i sin person och sitt handlingsutrymme berättar hon att hon inte har så många alternativ att välja mellan när det gäller att hålla sig sysselsatt på fritiden:

Kollar på filmer, för det mesta, hyr filmer. Jag är med mina systrar.

4.2.2 Nawals förmågor

Det var inte svårt att fastställa huruvida Nawal brister i Nussbaums förmågor eller inte. Den förmåga som jag genast fann uppenbart att Nawal brister i är den om kroppslig integritet. Nawal tillåts inte att röra sig fritt från plats till plats då hon måste få tillåtelse av främst sin bror, men även modern, till att gå utanför hemmet. Inte heller bestämmer hon suveränt över sin kropp då hon inte får välja partner eller framtida make på egen hand. Detta måste familjen besluta om så att de kan försäkra sig om att den tilltänkta maken är någon vars familj är kompatibel med deras. Får inte Nawal bestämma vem hon ska gifta sig med, så är det troligt att hon inte heller får bestämma när hon ska ha sex med sin make. Hon kan bli utsatt för sexuella övergrepp och således tvingas bli gravid mot sin egen vilja.

Med tanke på hur viktigt det är för Nawal att studera vidare så skadas även hennes förmåga till praktiskt förnuft. Hon tillåts inte av familjen att resa eller studera på annan ort då hennes kropp måste kontrolleras för att bevara hennes oskuld (mödomshinnan). Nawal kan då inte på egen hand utforma en föreställning om det goda och kritiskt reflektera över hur hennes egna liv skall levas. För att kunna göra detta måste hennes samvetsfrihet garanteras och skyddas.

Så är inte fallet och därför är Nawal bunden till att försöka utveckla sitt praktiska förnuft med de medel hon tillåts använda av familjen och hon begränsas således i sin förmåga.

Nussbaums förmågor är stringenta som så att brister du i en så är det troligt att du brister i flera om inte alla. Så är fallet med Nawal. Då hon inte tillåts att välja sin egen make eller få umgås med vem hon än behagar, påverkas förmågorna som rör känslor. Visserligen kan Nawal ha relationer till saker och individer utanför sig själv, men dessa måste godkännas av hennes familj och således begränsas hon i sina relationer över huvud taget. Nawal har rätt att känna berättigad vrede över detta men har fostrats i andan att så här är det för du är flicka. Detta hör samman med förmågan om sinnen, fantasi och tänkande (och även praktiskt förnuft). Nawal tillåts inte att studera det hon vill studera av familjen och detta påverkar hennes förmåga att kunna använda sina sinnen, kunna föreställa sig saker och ting och tänka och resonera på ett sätt som hade kunnat frodas av en bredare utbildning samt att få resa och upptäcka andra kulturer och människor. Visserligen kan Nawal använda sin fantasi och sitt tänkande till att begrunda egna erfarenheter och finna nya uttryckssätt, men detta tillås enbart i teorin. Skulle Nawal vilja sätta in sina funderingar i en faktisk kontext måste de bli godkända av hennes familj och då begränsas förmågan.

När det gäller samhörighet, att kunna leva tillsammans med andra och förhålla sig till dem samt besitta en social bas som krävs för självrespekt och att få slippa förödmjukelse, är det uppenbart att Nawals situation inte är kompatibel med denna förmåga. Hon blir inte behandlad likadant som sin bror (som har mer frihet och vars kropp och sociala umgänge inte kontrolleras på något vis) vilket kan innebära att han tilldelas ett större mänskligt värde än Nawal. Nawal kan förhålla sig till sin omgivning och leva tillsammans med andra, men återigen måste dessa ha blivit godkända av hennes familj. Beroende på vem eller vilka hon kan komma att relatera till är helt upp till familjen. Per automatik begränsas Nawals övriga förmågor. På grund av hur hon behandlas och kontrolleras av sin familj har hon inte möjlighet att vistas ute i naturen och skapa en relation till den på ett sätt som hon skulle vilja, hon tillås inte att njuta av fritidsaktiviteter då detta skulle innebära att hon spenderar mer tid utanför hemmet. Att hon kan delta i politiska val verkar relativt meningslöst då hon inte ens får delta i val som rör hennes person och framtid, utan detta beslutar familjen om. Gällande Nawals hälsa så lider hon inte av brist på näring, hon har även tak över huvudet och det har inte framkommit huruvida hennes reproduktiva hälsa står på spel. Enligt min analys brister hon

dock i övriga förmågor och således kan hon inte betraktas leva ett sant mänskligt liv i enlighet med Nussbaums teori.

4.2.3. Individ, gruppen och Nawal

Då jag nu har konstaterat att Nawal brister i alla av Nussbaum listade förmågor är nästa steg i min analys att utifrån ovanstående presenterade citat, pröva Okins och Taylors argument för individrättigheter respektive grupprättigheter på Nawals situation och se vems perspektiv som är analogt med Nussbaums teori.

Taylor förespråkar särskilda rättigheter för kultur - och minoritetsgrupper som befinner sig i ett samhälle präglad av en majoritetskultur eller grupp som är olik den egna, medan Okin menar att individens rättigheter alltid måste gå före gruppens preferenser. Taylor har flertalet gånger betonat vikten av erkännande för minoritetsgrupper då detta är något livsnödvändigt för dem samt att inte göra detta vore imperialistiskt och moraliskt fel. Okin däremot säger att staten gör fel som erkänner minoritetsgruppers förtryckande behandling av kvinnor (i de grupper där det förekommer sådan behandling). Om vi då ser till Nussbaums teori och hur Taylors respektive Okins perspektiv påverkar Nawal så tydliggörs faktumet att det blir problematiskt för den förstnämnda att applicera sina idéer på Nawals situation samtidigt som hon ska kunna sägas besitta och nyttja sina förmågor enligt det som Nussbaum förespråkar. Okins synsätt överensstämmer bättre med de villkor Nussbaum har satt upp som en tröskel för ett människovärdigt liv. Taylors argument ser inte till individen Nawal och hennes behov i samma utsträckning som familjens/gruppens behov. Okins fokuserar på Nawal och vad hon vill då hon menar att Nawals värde som människa inte är mindre på något sätt än någon annans värde, exempelvis brodern som är fri att göra som han vill. Taylor säger inte att individens rättigheter ska utplånas, men då han anser att hon ibland måste offra sina syften för gruppens mål, kan det sägas att individens rätt till total autonomi i alla lägen förringas. Med hjälp av Taylors och Okins argument utifrån Nawals belägenhet har jag tolkat följande:

Taylors inställning kan tendera att stödja Nawals familj då det, enligt deras uppfattning av den egna kulturen, är nödvändigt att hon behandlas och begränsas som hon gör. Sker inte detta kan familjens heder och rykte vara på spel och detta är uppenbart något oacceptabelt samt att det är kränkande för familjen. Citaten jag tänker på är de som rör giftermål samt att Nawal måste vara oskuld vid ett sådant. Nawal har inte försäkrat att något av ondo kan hända henne

ifall familjens heder skulle anses fläckad av hennes beteende, men inte heller har hon kunnat garantera att hon går säker från hot eller våld. Taylors argument kan sålunda stärka familjen i dennas uppfattning och detta kan leda till ett legitimerat förtryck av Nawals person då denna situation enligt Nussbaum kränker hennes funktionsförmågor. Okin däremot säger att familjen handlar fel mot Nawal samt att staten måste ingripa då ett klart förtryck mot Nawals person förekommer. Inte heller spelar familjens definition av deras kultur någon roll så länge deras beslut omfattar någon som motsätter sig den. Okin kan dock te sig okänslig inför den betydelse familjen har för individen och sålunda lämnas inte tillräckligt utrymme för Nawals eventuella farhågor kring hur hennes mor kan komma att se på henne ifall hon skulle bryta familjens regler. Men gällande syn på individen och dennas rättigheter stämmer Okins perspektiv bättre överens med Nussbaums teori än Taylors synsätt.

Taylor säger som sagt att erkännande är ett livsnödändigt behov och att ge detta till en minoritetsgrupp är något som majoritetssamhället är skyldig den. Man skulle kunna säga att behandlingen av Nawal ett livsnödändigt behov för familjen då de kan uppleva en kränkning ifall majoritetssamhället ingriper. Se citaten där Nawal berättar hur hennes familj måste kontrollera vilka hon umgås med och vad hon sysselsätter sig med. Taylor har uttalat sig om att individrättigheter ibland får ge vika för gruppens preferenser. Alltså stöder hans synsätt familjens förhållningssätt då detta är ett livsnödändigt behov för dem; att ha total koll på vad Nawal gör och inte gör. Okins paradigm säger dock att detta behov inte är ett livsnödändigt sådant och därför är det inte försvarbart då en individ, Nawal, får ge vika för gruppens uppfattning om rätt och fel. Hon menar även att alla ska omfattas av mänskliga rättigheter och Nawal omfattas inte av dessa då hennes familjs behov går före hennes. Alltså är behovet enbart till för familjens/gruppens preferenser medan det åsidosätter Nawals mänskliga rättigheter. Nussbaum erkänner att en minoritetsgrupp visst kan behöva speciella erkännanden från det omgivande samhället/kulturen, men hon menar att trots detta behov så är det förkastligt att åsidosätta individens behov för gruppens preferenser. Alltså kommer jag fram till att i även denna fråga stämmer Okins paradigm överens med Nussbaums teori medan Taylor intar en motsatt ståndpunkt.

Angående den inre, moraliska rösten som Taylor anser att alla måste få följa, kan det sägas att Nawal blir lidande då familjen anser att de följer sin inre, moraliska röst när de förbjuder Nawal att studera i en annan stad, röra sig fritt, umgås med vem hon vill samt gifta sig med en partner som hon själv har valt. Taylors teori tenderar att ge dem rätt medan Okin menar att

detta är fel och förtryckande mot Nawal. Att förtrycka en annan människa i en kulturs eller religions namn, anser hon vara moraliskt fel då det återigen är individen som får sätta sin personliga frihet åt sidan för att gruppen skall anses ha bevarat sin moraliska hållning. Sådan moral bör inte erkännas enligt Okin då det öppet stödjer förtrycket av kvinnor och i det här fallet förtrycket av Nawal. Taylor säger dock; att följa denna röst är att vara trogen sig själv samt att uppfatta vad det att vara mänsklig innebär. Okins perspektiv motsätter sig detta då Nawals uppfattning av rätt och fel inte respekteras samt att hennes bild av att vara mänsklig inte får plats då den måste ge vika för gruppens bild. Medan Taylor visar större förståelse för en grupps kulturella sammansättning är Okin mindre benägen att söka förklaringar till detta utan motsätter sig istället helt hans argument. Nussbaum däremot menar att det är en mänsklig rättighet att få utveckla en relation till religion samt att om man anser att det är nödvändigt att göra på ett visst sätt för att uppnå det sanna, det goda så har man rätt till det – så länge ingen individs förmågor blir lidande mot hennes vilja i processen. Medan Okin kan anse att faktumet att Nawal vill förbli oskuld är ett förtryck mot hennes sexualitet i sig, säger Nussbaum att om Nawal själv vill välja detta har hon rätt att göra så utan att någon annan involverar sig i hennes beslut. Visserligen kan hon vänta repressalier från familjen ifall hon skulle ha sex och det är då som hennes rättigheter måste gå före familjens. Därför kan jag tycka att både Taylors och Okins argument i denna aspekt delvis stämmer överens med Nussbaums teori på så sätt att Nussbaum både erkänner ett kulturellt och religiöst behov hos individen samtidigt som hon menar att dennas rättigheter eller förmågor aldrig får förringas på något sätt.

Taylor kritiserar det att majoritetssamhällen inte ser till den olikhet som råder mellan grupper i samhället då den har ignorerats eller införlivats med en dominerande majoritetskultur. Denna olikhet måste erkännas och tilldelas rättighet att samråda med övriga kulturer. Okin säger däremot att denna olikhet är skälet till att Nawal inte tillerkänns ett mänskligt värde och att den därför inte har rätt att erkännas och således bör den heller inte få finnas till. Hon menar att ifall majoritetssamhället är mindre patriarkalt än minoritetsgruppen bör den första få företräde till att existera. I Nawals fall blir hon lidande av att familjens olikhet vägrar tillåta henne att göra det hon själv önskar angående just studier och val av umgängeskrets. Taylor säger dock att familjen har rätt att få existera och respekteras just för att den är olik medan Okin säger nej då en sådan acceptans skulle innebära offrandet av Nawals autonomi. Vid denna fråga fann jag att Okin står närmre Nussbaum än Taylor. Då Nussbaum betonar att Nawal måste kunna nyttja sina förmågor för att hon ska kunna anses leva ett sant mänskligt liv, oavsett vad den

kulturella gruppen säger, distanserar sig Taylor från hennes teori när han säger att familjens definition av sin egen kultur måste väga tungt då det är omänskligt av majoritetssamhället att förvägra dem ett tillbörligt erkännande. Alltså står deras synsätt på varsin sida medan Okin, liksom Nussbaum, återigen menar att Nawals rättigheter måste gå före.

Taylor säger att det är en mänsklig rättighet för minoritetsgrupper att tilldelas ett erkännande samt ett tillbörligt värde. Det är alltså familjens mänskliga rättighet att kontrollera och dominera Nawal samtidigt som värdet av deras handlingar bör erkännas då det är deras kultur som bjuder dem att agera på detta vis. Okin menar att det inte alls är en mänsklig rättighet då den inte omfattar Nawal och hennes fria vilja. Den rör endast familjen som redan begränsar Nawal. Istället anser hon det vara Nawals mänskliga rättighet att få vara den hon vill vara, göra det hon vill göra (återigen kan studier och val av umgängeskrets tas upp) utan att något riskerar hända henne. Då det finns en möjlighet att familjen skadar Nawal ifall hon skulle företa sig att leva på ett annat sätt, säger Okin att den ej bör tilldelas erkännande eller rättigheter av något slag då ingen individ kan anses vara förbrukbar för ett sådant ändamål. Okin stöder alltså Nawals önskan att flytta till en annan stad och studera, men hon visar lite förståelse för Nawals behov av ett godkännande från sin mor då hon anser att ett sådant behov har framkommit av att Nawal har blivit fostrad till att tro att hon behöver det medan hennes bror Ali inte gör sig besvär med att bli godkänd i det han företar sig. Taylors perspektiv däremot kan tyckas plädera för att Nawal kanske borde finna sig i hennes familjs önskan att hon studerar något i Stockholm istället för att åk iväg, och således ges familjens behov ett företräde framför Nawals. Dock säger han att Nawals önskan om ett godkännande från moderns sida inte kan ses som förtryck då det i hennes kultur kan anses vara något av stor vikt att föräldrarna godkänner sina barns ageranden. Taylor visar alltså större hänsyn till Nawals vilja och hennes band till sin mor och kultur men begränsar trots allt Nawal i hennes förmågor. Alltså kan det tyckas att hans synsätt i denna fråga både liknar och särskiljer sig från Nussbaum, som aldrig skulle säga att Nawal borde behöva ge upp sin dröm om studier i en annan stad samtidigt som hon erkänner hennes behov av acceptans.

De tolkningar jag har gjort under analysarbetet leder mig till att dra slutsatsen att Taylors argument inte håller i praktisk bemärkelse i enlighet med Nussbaums teori. Okins argument däremot är mer kompatibla med det som Nussbaum förespråkar som mänskliga rättigheter, rättvisa och ett sant mänskligt liv. Dock har Okin en tendens att inte visa allt för mycket förståelse för Nawals relation till sin mor och sin kultur. Medan det kan tyckas att det är

självlklart att Nawal har fostrats i andan att flickor är mindre värda än pojkar, finns ingen orsak till att inte visa förståelse för Nawals önskan att exempelvis förbli oskuld och inte ha pojkvän. Hon själv skulle nog inte definiera sina val som förtryckta av familjen då hon anser sig vara religiös och därför vill följa vissa riktlinjer.

Jag har alltså kommit fram till att svaret på min frågeställning är ja, individrättigheter bör ges företräde framför gruppens preferenser då detta förhållningssätt är i enlighet med fundamentala mänskliga rättigheter som Nussbaum har definierat samt att argument för detta kan vara att det är ett hållbart förhållningssätt att se till att individens rätt till autonomi inte kränks eller förringas på något sätt samt att en individ inte är förbrukbar för gruppens rättigheter. Ett annat argument är att en människa alltid måste räknas som unik och bör därför behandlas som ett mål i sig och inte ett medel eller verktyg för andras mål.

5. Diskussion

5.1. Anknytning till socialt arbete och generell diskussion

Att applicera ett kulturperspektiv i arbetet med sociala problem kan tyckas fruktbart ifall alla versioner och aspekter av ett fall utreds nogsamt och hörs. I den tidigare nämnda *Rätten att själv få välja* av Astrid Schlytter, återfinns detta tema där författaren betonar just hur en flickas förmågor, i enlighet med Nussbaum, kan begränsas när Socialtjänsten inte vill se till flickans, individens, uppfattning av den egna kulturen. Jag anser att professionella som kommer i kontakt med denna sorts problematik måste ha tanken närvarande att visserligen är familjens kultur något levande och faktiskt för dem, men flickan eller pojken som söker hjälp har ju också en definition av samma kultur och tydligen är det en uppfattning som inte är analog med gruppens. I extrema fall där klienten riskerar att utsättas för våld eller hot om våld, blir detta perspektiv än mer viktigt att ta hänsyn till. Ska jag som socialarbetare välja att arbeta för klienten eller ska jag gå emot hennes eller hans önskemål och arbeta utifrån familjens perspektiv? Ibland måste vi faktiskt välja.

Åsikten att utsätta flickor från annan kulturell kontext än den svenska, nödvändigtvis måste ha kontakt med familjen, trots att den kan utgöra ett hot mot flickan, är inte sällsynt och flera har stött på den. Det sorgliga är att den har resulterat i att flickor faktiskt har mist sina liv för att

deras socialsekreterare inte försökte se situationen från var de står.⁶⁵ Just därför bör en diskussion finnas på arbetsplatser där socialt arbete bedrivs, för att öka kunskapen kring vilka förhållningssätt man bör ta anta. Inte heller bör diskussionen stanna vid huruvida en flickas framtid är ljus eller inte beroende på en befintlig kontakt med familjen, utan huruvida hon kan riskera att lida av en sådan kontakt. På detta sätt bör det förhoppningsvis bli lite lättare att arbeta aktivt för flickan, jag åsyftar speciellt de fall där hon är direkt hotad och det inte finns något skäl för socialtjänsten att bortse från detta.

Gällande min informant, Nawal, har jag försökt ge henne tolkningsföreträde i en diskussion som har letts av en intellektuell elit. Skälet till detta är just att i sådana här och liknande diskurser, tenderar en viktig aktörs perspektiv (individen) att glömmas bort. I diskussionen om Nawals liv tilldelas hon inte rätt att uttala sig, då hon inte kan räknas till Okin och Taylors skara som ges auktoritet i egenskap av bildade. Därför anser jag det av vikt att framföra individens, Nawals, åsikter och ge henne en röst i diskursen. Trots allt så är det Nawals belägenhet som diskuteras av alla utom just Nawal själv. Detta är utmärkande för flertalet diskurser som förs på en internationell arena: en kultiverad elit diskuterar medan de berörda parternas åsikter ofta förbises. Detta är en kritik som riktas mot exempelvis ”västerländska” feminister, då de utgår ifrån sin verklighet och begreppsvärld, tenderar de att ”bestämma” om vad som är förtryck och vad som är frihet för världens alla kvinnor. Jag förstår den här kritiken samtidigt som jag anser att i många liberala västliga kontexter har kampen mot kvinnoförtryck förts steget vidare än i flera andra samhällen. Dock är detta inget skäl till att nedvärdera andra kvinnors sätt att se på sig själva och sin kultur. I relation till min studies frågeställning anser jag dock att i de fall där individen klart motsätter sig gruppens uppfattning om hur hon skall leva sitt liv, måste alltid individens rättigheter ges företräde. Att inte göra så vore att kränka en människas suveräna rätt till total autonomi och detta anser jag vara fel både ur ett moraliskt samt rättviseperspektiv.

⁶⁵ Schlytter, 2004 samt Billinger 2001

6. Referenser

Litteratur

Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund. Studentlitteratur.

Bauböck, Rainer, Agnes Heller, Aristide R. Zolberg (Eds.). (1996). *The Challenge of Diversity. Integration and Pluralism in Societies of Immigration*. Germany. Avebury. Artiklar av: Rainer Bauböck; *Social and Cultural Integration in a Civil Society*. Agnes Heller; *The many faces of multiculturalism*.

Benhabib, Seyla. (2004). *Jämlikhet och mångfald. Demokrati och medborgarskap i en global tidsålder*. Uddevalla. Daidalos.

Bergström, Göran och Kristina Boréus. (2000). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund. Studentlitteratur.

Borchgrevink, Tordis. (2003). *Likestilling. Det flerkulturelle demokratiets hodepine*. Kapitel 5 sid. 146 – 173 i *Sand i maskineriet – Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Makt og demokratiutredningen 1998 – 2003, Tordis Borchgrevink, Grete Brochmann, Jon Rogstad. Norge. Gyldendal forlag.

Carlbom, Aje. (2003). *The Imagined versus the Real Other. Multiculturalism and the Representation of Muslims in Sweden*. Lund. Lund University: Department of Sociology.

Egidius, Henry. (2002). *Psykologilexikon*. Smedjebacken. Natur och Kultur.

Heller, Agnes. (1999). *A Theory of Modernity*. Massachusetts. Oxford.

Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitative forskningsintervjun*. Lund. Studentlitteratur.

Merriam, Sharan B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund. Studentlitteratur.

Nussbaum, Martha Craven. (1999). *Sex and Social Justice*. New York. Oxford.

Nussbaum, Martha C. (2002). *Kvinnors liv och social rättvisa. Ett försvar för universella värden*. Uddevalla. Daidalos.

Okin, Susan Moller. (2002). *Mångkulturalism – kvinnor i kläm*. Uddevalla. Daidalos.

Schlytter, Astrid. (2004). *Rätten att själv få välja*. Lund. Studentlitteratur.

Taylor, Charles m fl. (1999). *Det mångkulturella samhället och erkännandets politik*. Uddevalla. Daidalos.

Watson, Conrad. William. (2000). *Multiculturalism. Concepts in the Social Sciences*. Buckingham. Open University Press.

Young, Iris Marion. (2002). *Att kasta tjejkast. Texter om feminism och rättvisa*. Borgå. Atlas.

Webbsidor

www.google.se

www.su.se

Övrig litteratur

Billinger, Maria. (2001). *Rätten att leva ett mänskligt liv – En litteraturstudie av en rättighetsteori och dess användbarhet i svensk kontext*. C – uppsats. Stockholm. Socialhögskolan.

Föreläsningar

Socialhögskolan 050215

7. Bilaga - intervjuguide

Hur gammal är Du?

Vad har Du för kulturell och religiös bakgrund?

Hur länge har Du och Din familj levt i Sverige?

Hur ser Din familj ut med syskon och föräldrar eller andra närstående?

Har pojkar och flickor samma ställning i familjen?

Vem bestämmer i familjen?

Vem/vilka i familjen ansvarar för hushållet?

Blev Du annorlunda behandlad när Du kom in i puberteten och började utvecklas?

Kan Du själv bestämma vem Du ska gifta Dig med och kan Du själv välja partner utan att Din familj invänder på något sätt?

Kan Du ha pojkvän?

Måste Du vara oskuld vid giftermål?

Vad har Du för sysselsättning?

Vad gör Du på Din fritid?

Kan Du gå ut eller lämna hemmet när Du vill för att till exempel resa, arbeta eller studera på annan ort, fika, träffa kompisar, gå på bio eller fester?

Kan Du prata med Din familj om Din familjesituation?

Kan Du prata med någon annan om hur Du har det?

Finns det något som Du vill göra men som Du inte får?

Finns det något som Du måste göra men som Du inte vill?